

[kapłan archidiecezji przemyskiej, dr teologii. Absolwent Papieskiego Uniwersytetu św. Tomasza z Akwinu w Rzymie (licencjat) oraz Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie (doktorat). Wykładowca na studiach licencjackich z teologii dla prezbiterów ze specjalizacją z teologii pastoralnej w Przemyślu. Proboszcz parafii MB Nieustającej Pomocy w Pełkiniach-Wygarkach]

Eklezjologia kontynuacji: Jan Paweł II – Franciszek. „Komunia misyjna” spoiwo i dynamizm wizji ewangelizacyjnej Kościoła

STRESZCZENIE

Ukazana przez papieża Franciszka w adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium* wizja ewangelizacyjna Kościoła znajduje swoje wewnętrzne spoiwo i dynamikę w eklezjologii „komunii misyjnej” Jana Pawła II, który w posynodalnej adhortacji apostolskiej *Christifideles laici*, ukazuje, że posoborowe rozumienie eklezjologii, domaga się uznania komunii jako źródła i celu misji Kościoła. Opierając się na wizji Kościoła „komunii misyjnej”, Franciszek rozwija najważniejsze punkty tematu nowej ewangelizacji, do której jest powołany cały Lud Boży we współczesnym świecie. Czyni to, ukazując najpierw fundamenty komunijne i misyjne, które określa jako „zażyłość Kościoła z Jezusem w drodze”, a następnie porusza wymiar wertykalny i horyzontalny ewangelizacyjnej misji Ludu Bożego. Wymiar wertykalny obejmuje temat głoszenia Ewangelii wszystkim ludziom, w każdym miejscu, przy każdej okazji, nie zwlekając, bez niechęci i bez obaw; natomiast wymiar horyzontalny uwzględnia społeczny aspekt ewangelizacji, którego fundament stanowi trynitarnie ujęta *kerygma*, a rozwinięcie obejmuje takie tematy jak: włączenie społeczne ubogich, obrona godności i praw człowieka oraz pokojowe budowanie relacji opartych na „czterech zasadach” i szeroko pojętym dialogu. Powyższa wizja ewangelizacyjna Kościoła, którego spoiwo i dynamizm stanowi „komunia misyjna” ukazuje, że jeśli chodzi o magisterium Franciszka, możemy mówić zdecydowanie nie o odejściu od eklezjologii Jana Pawła II, ale o nawiązaniu do niej i swoistej kontynuacji, która ujawnia się nie tyle w aspekcie teologiczno-esencjalnym, co w wymiarze pastersko-egzystencjalnym.

SŁOWA KLUCZE: papież Franciszek, papież Jan Paweł II, *Evangelii gaudium*, *Christifideles laici*, Lud Boży, eklezjologia komunii misyjnej, nowa ewangelizacja.

Jan Paweł II i Franciszek to bez wątpienia osobowości oryginalne i wielowymiarowe. Tym, co łączy obu papieży na płaszczyźnie myśli eklezjologicznej jest pogłębienie jej w perspektywie mistyki, filozofii, orzeczeń Soboru Watykańskiego II i doświadczeń Kościołów rodzimych krajów¹.

Odnosnie do mistyki, Karol Wojtyła czerpie inspiracje od św. Jana od Krzyża², a Jorge Bergoglio od św. Ignacego z Loyoli³. Następnie co do filozofii, Wojtyła jest fenomenologiem *ex professo*⁴; natomiast Bergoglio, mimo że nie jest

¹ * W opracowaniu zastosowano następujące skróty dokumentów Kościoła: ChL – Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Christifideles laici* o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II (30.12.1988); DD – Jan Paweł II, List apostolski *Dies Domini* o świętowaniu Niedzieli (31.05.1998); EG – Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium* o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie (24.11.2013); LG – Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium* o Kościele (18.11.1964); RH – Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis* (04.03.1979); TMA – Jan Paweł II, List apostolski *Tertio millennio adveniente* w związku z przygotowaniem Jubileuszu roku 2000 (10.11.1994).

² Karol Wojtyła w 1948 przedstawia na Papieskim Uniwersytecie św. Tomasza z Akwinu w Rzymie pracę doktorską poświęconą *Zagadnieniom wiary w myśli św. Jana od Krzyża (Doctrina de fide apud S. Ioannem de Cruce, w: Collectanea Theologica 21/4 [1949], 418-468)*. W pracy tej podejmuje studium teologii mistycznej św. Jana od Krzyża, który stał się dla niego prawdziwym przewodnikiem wiary. Jak pokazują dzieje życia Jana Pawła II, studium „doświadczenia mistycznego” Jana od Krzyża miało znaczenie także jako ważna inspiracja dla twórczości filozoficznej i teologicznej, zwłaszcza z punktu widzenia metody. Istotnie Jan od Krzyża był twórcą teologii mistycznej, którą Jan Paweł II określał jako „teologię podmiotu”, w której chodzi o odnalezienie człowieka w Bogu i wzajemnie o odkrycie Boga w człowieku. Tak więc wnikięcie w teksty Wojtyły dotyczące św. Jana od Krzyża stanowi klucz do jego myślenia o człowieku i inspirację do tego, by w encyklice programowej swojego pontyfikatu powiedzieć, że „człowiek jest pierwszą i podstawową drogą Kościoła” (RH 14). Zob. także: M. Kiwka, „Przyjaciel i mistrz” – św. Jan od Krzyża i Jan Paweł II, w: *Wrocławski Przegląd Teologiczny* 7/1 (1999), 65-74; J. Galarowicz, *Człowiek jest osobą. Podstawy antropologii filozoficznej Karola Wojtyły*, Antyk, Kęty 2000.

³ Myśl i duch Bergogli karmią się mistycznym nurtem towarzystwa Jezusowego, który łączy kontemplację i działanie. „Jego posługa biskupa, jego styl działania i myślenia ukształtowane są przez *visio ignacjańska*, przez antynomiczne napięcie bycia zawsze i mimo wszystko *in actione contemplativus*” (M. Borghesi, *Jorge Mario Bergoglio. Biografia intelektualna. Dialektyka i mistyka*, Bratni Zew, Kraków 2018, 34). Bergoglio jest zanurzony w mistykę *Ćwiczeń duchowych św. Ignacego* komentowanych przez Gastona Fessarda (*La dialectique des „Exercices spirituels” de Saint Ignace de Loyola*, Aubier, Paris 1956) i Karla-Heinza Crumbacha (*Ein ignatianisches Wort als Frage an unseren Glauben*, w: *Geist und Leben* 42 [1969], 321-328). Dialektyka ignacjańskiej formuły „tak jakby” otwiera Bergoglię na myśl o dwubiegunowym napięciu (między tym co Boskie a tym co ludzkie, między ufnością a działaniem, wielkością a małością), które będzie stanowić rdzeń jego refleksji filozoficznej i teologicznej (zob. M. Borghesi, *Jorge Mario Bergoglio*, dz. cyt., 44-64).

⁴ Papież Wojtyła posługuje się filozofią personalistyczną pogłębioną w drodze studiów naj-

filozofem z wykształcenia, to jednak w swoich rozważaniach posiłkuje się „filozofią napięć biegunowych” opracowanych przez Romana Guardiniego⁵. Z kolei, odnośnie do recepcji postanowień Soboru Watykańskiego II, to bp Wojtyła zwraca szczególną uwagę na kategorię *communio*⁶; natomiast bp Bergoglio na

pierw na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, gdzie prezentuje rozprawę habilitacyjną (*Ocena możliwości zbudowania etyki chrześcijańskiej przy założeniach systemu Maksa Schelera*, TN KUL, Lublin 1959), a następnie na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, gdzie jako profesor etyki publikuje swoje artykuły i książki (zob.: E. Kaczyński – B. Mazur, *Bibliografia di Karol Wojtyła*, w: *Angelicum* 56 [1979], 159-163). Myśl personalistyczna Karola Wojtyły znalazła swoje zastosowanie w czasie obrad Soboru Watykańskiego II, który był soborem wybitnie eklezjologicznym. Widać to chociażby w wystąpieniach biskupa Wojtyły wygłoszonych lub przedstawionych pisemnie podczas posiedzeń soborowych (zob. R. Skrzypczak, *Karol Wojtyła al Concilio Vaticano II*, Fede & Cultura, Verona 2011; G. Richi Alberti, *Karol Wojtyła. Uno stile conciliare*, Marianum Press, Venezia 2012). Po zakończeniu Vaticanum II, oprócz pracy pastoralnej, arcybiskup Krakowa kontynuuje swoją aktywność naukową w oparciu o myśl soborową. Owocem tego jest książka *Osoba i czyn* (PTT, Kraków 1969), która przedstawia studium wizji osoby ludzkiej widzianej w perspektywie jej indywidualnego i wspólnotowego działania. Zawarte w tym studium koncepcje antropologiczno-teologiczne ujawniły się w myśli eklezjologicznej Karola Wojtyły (zob. Cz. Bartnik, *Personalizm teologiczny według kardynała Karola Wojtyły*, w: *Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, 1-3 [1979], 51-60).

⁵ Studium dzieł Romana Guardiniego (*Der Gegensatz. Versuche zu einer Philosophie des Lebendigen-Konkreten*, Matthias-Grünewald-Verlag, Mainz 1925) mówiących o filozofii biegunowości (w ramach przygotowywania doktoratu nigdy jednak nie przedstawionego na uczelni) pozwoliła przysłemu papieżowi na sformułowanie zasad opartych na „jedności w napięciu, która uznaje wartość biegunowości, uniemożliwiając jej rozmycie się w sprzeczności” (por. M. Borghesi, *Jorge Mario Bergoglio*, dz. cyt., 123). Jedność ta urzeczywistnia się nie tyle w syntezie dokonywanej przez rozum (jedność – podział – pojednanie), ale w oparciu o wyższą zasadę: *Deus semper maior*. Sformułowane przez Bergoglię cztery zasady mają na celu ukierunkowanie życia i działalności Kościoła we współczesnym, zglobalizowanym społeczeństwie (zob. J.M. Bergoglio, *Noi come cittadini, noi come popolo. Verso un bicentenario in giustizia e solidarietà 2010-2016*, Jaca Book – LEV, Milano – Città del Vaticano 2013).

⁶ Kard. Karol Wojtyła zaczyna stosować pojęcie *communio* po zakończeniu Soboru Watykańskiego II, którego wszystkich sesji był czynnym uczestnikiem. Publikacje autorstwa Arcybiskupa Krakowskiego z okresu posoborowego, zwłaszcza dzieło *U podstaw odnowy* (*Studium o realizacji Vaticanum II*, PTT, Kraków 1972; zob. także: K. Wojtyła, *Kościół w tajemnicy Odkupienia. Interpretacja Vaticanum II*, A. Dobrzyński [red.], Fundacja Jana Pawła II. Ośrodek Dokumentacji i Studium Pontyfikatu, Rzym 2012), ukazują jak kategoria komunii dogłębnie wyraża rzeczywistość Kościoła. Wojtyła traktuje termin *communio* jako rodzaj „wizji i spójni” dla kategorii eklezjologicznych takich jak Lud Boży i Ciało Chrystusa. Punktem wyjścia na drodze do ukazania treści pojęcia „komunia” jest dla Arcybiskupa Krakowskiego wyrażenie *communio personarum*, które analizuje w swoich studiach antropologicznych. Pojęcie to Wojtyła opisuje używając słowa „uczestnictwo”, które oznacza wzajemne otwarcie się jednej osoby na drugą oraz na całą społeczność, jak również wzajemne obdarowywanie się osób. *Commu-*

potrzebę wdrożenia idei *pueblo fiel*⁷. I w końcu jeśli chodzi o doświadczenie Kościoła, to Karol Wojtyła jako biskup Krakowa żyje we wspólnocie funkcjonującej w państwie opanowanym przez komunistyczny system totalitarny⁸; natomiast Jorge Bergoglio jako biskup Buenos Aires stawia czoła trudnej sytuacji wojny domowej wywołanej w Argentynie przez skrajną prawicę i równie skrajną lewicę⁹. Tak więc Jan Paweł II i Franciszek, mimo że we wielu aspektach

nio personarum pozwala opisać Kościół jako wzajemną wymianę darów, która dokonuje się zarówno na płaszczyźnie interpersonalnej, pomiędzy stanami życia w Kościele (*communio munerum*), jak i pomiędzy Kościołami partykularnymi (*communio Ecclesiarum*). Na szczytowy punkt życia Kościoła, jakim jest *communio personarum*, rzuca najwięcej światła Trójca Święta. Istotnie, jak w Bogu trzy Osoby stanowią realną odrębność a zarazem absolutną jedność natury, tak chrześcijanie stanowią realną wielość osób indywidualnych, ale poprzez łaskę zespolonych w jeden byt natury Kościoła. (por. M. Lukoszek, *Jeden Kościół jako communio w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne* 9/1 [2010], 130-134). Na temat eklezjologii Karola Wojtyły zob. także: Cz. Bartnik, *Personalizacja Kościoła w ujęciu kardynała Karola Wojtyły*, w: *Znak* 32/11 (1980), 1412-1418; *Osoba i Kościół według kard. Karola Wojtyły*, w: *Colloquium Salutis* 15 (1983), 83-99; R. Rak, *Urzeczywistnienie się Kościoła według kardynała Karola Wojtyły*, w: *Colloquium Salutis* 15 (1983), 119-136; J. Krucina, „*Synteza struktur i postaw – budowanie Kościoła*” w ujęciu kar. Karola Wojtyły, w: *Colloquium Salutis* 15 (1983), 137-150.

⁷ Bergoglio jest dłużnikiem teologii *pueblo fiel*, która w Argentynie miała wielu przedstawicieli. „Teologia ludu” powstała na bazie narodowego programu duszpasterskiego opracowanego przez biskupów argentyńskich zainspirowanych Soborem Watykańskim II. Była to teologia wyzwolenia bez marksizmu, wizja, w której Kościół, doceniając zasoby pobożności ludowej, kładzie nacisk na opcje preferencyjną na rzecz ubogich (bez idei walki „klas”) i na kwestie sprawiedliwości społecznej (zob. J.M. Bergoglio – Francesco, *Pastorale sociale*, Jaca Book, Milano 2015; zob. także: J.C. Scannone, *Papa Francesco e la teologia del popolo*, w: *Civiltà Cattolica* 1 [2014], 571-590; R. Luciani, *El papa Francisco y la teología del pueblo*, PPC, Madrid 2016; J.C. Scannone, *La teología del pueblo. Raíces teológicas del papa Francisco*, Editorial Sal Terrae, Maliaño 2017).

⁸ Źródłem myśli eklezjologicznej, z którego czerpał papież Wojtyła podczas swojego pontyfikatu, było doświadczenie wyniesione z Polski, kraju obciążonego systemem totalitarnym komunizmu, ale nie złamanego przez ideologię marksistowską. Kard. Wojtyła jako pasterz krakowskiego Kościoła był bezpośrednio zaangażowany wraz z prymasem Stefanem kard. Wyszyńskim w przygotowanie ogólnokrajowego programu i celebrację tysiąclecia chrztu Polski (1966). Bez wątplenia doświadczenie to posłużyło przyszłemu papieżowi do przygotowania Kościoła na Wielki Jubileusz Roku 2000, który Jan Paweł II nazywa „kluczem hermeneutycznym” swojego pontyfikatu (por. TMA 23).

⁹ Sytuacja wyjątkowo okrutnej wojny domowej w Argentynie wpływa znacząco na myśl eklezjologiczną Bergoglii, która przybiera coraz bardziej kształt filozofii „biegunowej” dążącej do pogodzenia trudnych kontrastów i pojednania zwaśnionych stron tak na gruncie społeczno-politycznym (nacionalistyczna prawica i rewolucyjna lewica), jak i w łonie Towarzystwa Jezusowego i Kościoła, który stał się „zakładnikiem” przeciwstawnych ekstremizmów (zob. M. Borghesi, *Jorge Mario Bergoglio*, dz. cyt., 68-76).

różnią się od siebie, to jednak są do siebie podobni w wymiarach, które znacząco wpływają na ich sposób pojmowania życia i misji Kościoła.

Włoski historyk i założyciel Wspólnoty *Sant'Egidio* Andrea Riccardi, stwierdza, że dla papieża Franciszka stałym punktem odniesienia był Sobór Watykański II i lata posoborowe, podczas pontyfikatów Pawła VI i papieża Wojtyły; natomiast „laboratorium” tej refleksji była Argentyna w powiązaniu z całą Ameryką Łacińską, z jej trudnościami i sprzecznościami¹⁰. Cały ten kontekst ujawnił się podczas Konferencji CELAM w Puebli, która w 1979 r. zgromadziła Kościół latynoamerykański. Konferencja ta toczyła się pod przewodnictwem Jana Pawła II, a Jorge Bergoglio brał czynny udział w jej przygotowaniach. Znany urugwajski tomista i „filozof ludu” Albert Methol Ferré współpracujący z Bergogliem, o znaczeniu tej Konferencji napisał bardzo wymownie słowa: „W Puebla spotkały się dwa najbardziej napięte, kościelne granice w naszej aktualnej sytuacji, ta polska i ta latynoamerykańska. Jedna w sferze imperium północnoamerykańskiego, a druga sowieckiego. Olbrzymie, historyczne przesunięcie. Dwie granice, nienowe, ściśle określone centra historyczne. Żyjemy w momencie przejściowym, jeszcze nie do końca zrozumiałym, jakby w półcieniu, w oczekiwaniu. Nie istnieją centra, a jedynie granice, które nie są zwykłymi peryferiami”¹¹.

„Peryferia”, o których pisze Ferré są przeznaczone do tego, by stać się „centrami”. Właśnie w tym sensie Bergoglio postrzegał Pueblę: „Stało się możliwe spojrzenie na Amerykę Łacińską przez pryzmat własnej tradycji kulturalnej, zachowanej głównie w duchowych i religijnych zasobach prostego ludu wiernego, a nie przez okulary ideologii pochodzących z importu lub od elit. Bergoglio był przekonany, że po uwolnieniu owych zasobów Ameryka Łacińska wyzwoli się z tych ideologii, jak również z imperializmu pieniądza, bo jedno i drugie cofało kontynent, burząc „chrześcijańską oryginalność spotkania z Jezusem Chrystusem. (...) W Puebli adhortację *Evangelii nuntiandi* Pawła VI (...) dostosowano do warunków Ameryki Łacińskiej”¹².

Z pewnością postanowienia Konferencji w Puebli, zanurzonej w nauce soborowym konstytucji duszpasterskiej *Gaudium et spes* i adhortacji

¹⁰ Por. A. Riccardi, *La sorpresa di papa Francesco. Crisi e futuro della Chiesa*, Mondadori, Milano 2013, VIII-IX, tłumaczenie za: M. Borghesi, *Jorge Mario Bergoglio*, dz. cyt., 22-23.

¹¹ A. Methol Ferré, *La Chiesa popolo fra i popoli*, w: *Il risorgimento cattolico latinoamericano*, A. Methol Ferré (red.), Incontri, Bologna 1983, 12-13; tłum. za: M. Borghesi, *Jorge Mario Bergoglio*, dz. cyt., 255-256.

¹² A. Ivereigh, *Prorok. Biografia Franciszka, papieża radykalnego*, Wyd. Niecałe, Bytom 2015, 223-224.

Pawła VI *Evangelii nuntiandi*, miały dla przyszłego papieża kolosalne znaczenie¹³. Istotnie Franciszek napisaną przez siebie adhortację o nowej ewangelizacji zatytułował nieprzypadkowo słowami *Evangelii gaudium*, odnosząc ją zapewne do ww. nauczania¹⁴. Rzeczą ciekawą jest także, iż papież Bergoglio w tym dokumencie kładzie nacisk na pilną potrzebę tego, co papież Wojtyła zdefiniował jako „nowa ewangelizacja”¹⁵. Franciszek wyzwanie to umieszcza w kontekście określonej wizji ekklezjologicznej¹⁶, której źródło już zostało częściowo nakreślone powyżej. Wizja ta, jak zobaczymy w dalszej części artykułu, czerpie z najlepszych owoców nauczania o Kościele Jana Pawła II.

1. Ekklezjologia komunii i misji

Z analizy wstępnych zagadnień do pierwszego rozdziału *Evangelii gaudium* wynika, że fundament ekklezjologiczny ewangelizacyjnej misji Kościoła papież Bergoglio upatruje w wizji, którą nakreślił Jan Paweł II w posynodalnej adhortacji apostołskiej *Christifideles laici*¹⁷. Wskazują na to słowa: „Zażyłość

¹³ Na temat nauczania Pawła VI jako inspiracji myśli Franciszka zob.: P. Coda, „*La Chiesa è il Vangelo*”. *Alle sorgenti della teologia di papa Francesco*, LEV, Città del Vaticano 2017, 60-64.

¹⁴ Łaciński termin *gaudium* – „radość” pojawia się 59 razy w *Evangelii gaudium*, natomiast najczęściej cytowanym dokumentem w tej adhortacji jest *Evangelii nuntiandi*.

¹⁵ Adhortacja apostołska *Evangelii gaudium* została ogłoszona na zakończenie Roku Wiary w Rzymie 24 listopada 2013 r. Została ona wydana po Synodzie Biskupów poświęconym „nowej ewangelizacji dla przekazu wiary chrześcijańskiej”, zwołanym w dniach 7-28 października 2012 r. przez papieża Benedykta XVI. *Evangelii gaudium* jest nazywana *Magna Charta* nowej ewangelizacji. Na temat nowej ewangelizacji w nauczaniu papieskim zob.: P. Giglioni, *La nozione del “nuova evangelizzazione” del Magistero*, w: *Seminarium* 1 (1991), 35-56; L. Negri, *La nuova evangelizzazione. Le encicliche trinitarie di Giovanni Paolo II*, Ed. Piemme, Casale Monferrato 1991; G. Cravotta, *La “nuova evangelizzazione” nel magistero di Giovanni Paolo II*, w: *Il magistero di Giovanni Paolo II. Annuncio, riflessione teologica e prassi*, G. Cravotta (red.), Del Seminario, Caltanissetta 1993, 9-35.

¹⁶ Refleksja ekklezjologiczna papieża Franciszka koncentruje się bardziej na aspektach egzystencjalnych życia i misji Kościoła niż na wymiarach esencjalnych związanych z jego naturą i istotą. Zob. R. Sawicki, *Ekklezjologia pastoralna i nowa ewangelizacja – inspiracje z nauczania papieża Franciszka na podstawie adhortacji apostołskiej Evangelii gaudium*, w: *Studia Ełckie* 18/2 (2016), 187-196; R. Repole, *Il sogno di una Chiesa evangelica. L'ecclesiologia di papa Francesco*, LEV, Città del Vaticano 2017; A.A. Napiórkowski, *Wizja Kościoła w ujęciu papieża Franciszka*, w: *Studia Nauk Teologicznych* 15 (2020), 33-57.

¹⁷ Papież Franciszek cytuje w *Evangelii gaudium* dokumenty Jana Pawła II 52 razy: encykliki: *Redemptoris Mater*: 2 razy, *Sollicitudo rei socialis*: 2 razy, *Redemptoris missio*: 6 razy, *Centesimus annus*: 1 raz, *Ut unum sint*: 2 razy, *Fides et Ratio*: 3 razy; adhortacje: *Catechesi tradentae*: 1 raz, *Fami-*

Kościół z Jezusem jest zażyłością «w drodze», a komunია «w samej swej istocie przyjmuje kształt komunii misyjnej (ChL 32)» (EG 23).

Powyższe zdanie możemy podzielić na dwie części: 1) „Zażyłość Kościoła z Jezusem jest zażyłością «w drodze»” oraz 2) „komunia «w samej swej istocie przyjmuje kształt komunii misyjnej»”. Z zestawienia tych dwóch części wynika, że druga stanowi dopełnienie i wyjaśnienie pierwszej. Istotnie, słowa mówiące o „zażyłości Kościoła z Jezusem” wskazują na to, czym w swojej istocie jest komunია, a sformułowanie dopełniające te słowa: „jest zażyłością ‘w drodze’”, wskazuje na naturę misyjną tejże komunii. Z powyższej analizy wynika, że „komunia misyjna” to wewnętrzny inspirator eklezjologii *Evangelii gaudium*.

Eklezjologia komunii i misji, na którą powołuje się papież Bergoglio, jest ukazana przez Jana Pawła II w numerze 32. posynodalnej adhortacji apostołskiej *Christifideles laici*. Nie jest rzeczą przypadkową, że Franciszek przywołuje właśnie tę adhortację. Istotnie, wizja Kościoła zaprezentowana w *Christifideles laici* jest powszechnie definiowana jako eklezjologia komunii, którą Jan Paweł II wzbogaca o profil misyjny. Ideę tę papież Wojtyła zaczerpnął niewątpliwie z *Relatio finalis* II Nadzwyczajnego Synodu Biskupów (1985), który zwołał w dwudziestą rocznicę zamknięcia obrad Soboru Watykańskiego II i w obliczu niepokojących skutków posoborowych przemian, które dokonywane „nazbyt pośpiesznie i niejednokrotnie według wzorców zaczerpniętych ze świeckich społeczeństw odbijały się w kontestacji samego modelu Kościoła lansowanego przez Sobór jako bosko-ludzka tajemnica (sakrament) i Lud Boży. Kontestacja ta owocowała, z jednej strony tworzeniem się przeciwstawnych koncepcji, takich jak: Kościół-instytucja i Kościół-tajemnica, Kościół-Lud Boży i Kościół hierarchiczny; a z drugiej strony sama koncepcja Kościoła Ludu Bożego była często ujmowana w sposób ideologiczny (teologia wyzwolenia nasycona filozofią marksistowską) i oddzielana od koncepcji Ciała Chrystusa. Oprócz tego nazbyt pochopna recepcja Vaticanum II zaniedbała to, co było naczelną intencją Soboru, tj. podporządkowanie nauki o Kościele nauce o Bogu, skupiając się przesadnie na samych strukturach wewnętrzkościelnych. W końcu, niektóre środowiska lansowały idee sprzeczne

liaris consortio: 1 raz, *Christifideles laici*: 5 razy, *Pastores dabo vobis*: 5 razy, *Ecclesia in Africa*: 2 razy, *Ecclesia in America*: 1 raz, *Ecclesia in Asia*: 6 razy, *Ecclesia in Oceania*: 3 razy; listy apostołskie: *Mulieris dignitatem*: 1 raz, *Dies domini*: 1 raz, *Novo millennio ineunte*: 5 razy; motu proprio: *Apostolos suos*: 1 raz, *Socialium scientiarum*: 1 raz; Przesłanie do niepełnosprawnych ogłoszone w czasie modlitwy Anioł Pański w katedrze w Osnabrück (16.11.1980); Katecheza (24 kwietnia 1991); Homilia podczas Mszy św. o ewangelizację ludów w Santo Domingo (11 października 1984).

same w sobie, twierdząc, że «Kościół oficjalny» ignoruje bądź wręcz zdradza orędzie głoszone przez Chrystusa. W konsekwencji, taki sposób prowadzenia recepcji eklezjologii Vaticanum II był naznaczony głębokim kryzysem w interpretacji dokumentów soborowych, co skutkowało tym, iż zaczęto mówić o serii nowych i na dodatek przeciwstawnych eklezjologii¹⁸.

Nadzwyczajny Synod Biskupów zwołany przez Jana Pawła II miał na celu wskazanie „centralnej i podstawowej” idei eklezjologii Vaticanum II. Z *Relatio finalis* tegoż synodu jasno wynika, że jest nią „eklezjologia «komunii» (*communio*)”¹⁹. Ideę tę w całej rozciągłości podejmuje adhortacja *Christifideles laici* ogłoszona w 1988 r., tj. trzy lata po Nadzwyczajny Synod Biskupów 1985 r.

W powyższym dokumencie papież Wojtyła podkreśla, że słowo komunii odnoszone do Kościoła posiada dwa zasadnicze wymiary: wertykalny i horyzontalny. Wymiar wertykalny określa niewidzialną i „tajemniczą więź, jaka łączy Pana Jezusa i Jego uczniów” (ChL 18). Więź ta ma charakter trinitarny. Istotnie, jak czytamy w *Christifideles laici*: „Podstawowy sens (owej więzi) odnosi się do zjednoczenia z Bogiem przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym” (ChL 19). Więcej, „wzorem, źródłem i celem jedności chrześcijan z Jezusem jest jedność Syna z Ojcem w darze Ducha Świętego. Zjednoczeni z Synem w miłości Ducha Świętego, chrześcijanie są równocześnie zjednoczeni z Ojcem” (ChL 18). Jan Paweł II naucza, że „to zjednoczenie dokonuje się w słowie Bożym i sakramentach” (ChL 19). I tak „chrzest jest bramą i fundamentem «komunii» Kościoła”, a „«Komunia» z Ciałem Chrystusa w Eucharystii oznacza i sprawia, czyli buduje wewnętrzne zjednoczenie («komunię») wszystkich wiernych w Ciele Chrystusa, którym jest Kościół” (ChL 19).

Z tej jedności chrześcijan z Chrystusem wywodzi się jedność między chrześcijanami, która stanowi wymiar horyzontalny (widzialny i społeczny) komunii Kościoła. Jan Paweł II tłumaczy: „Jezus ukazuje tę jedność jako cudowne odbicie i tajemnicze uczestnictwo w miłości, która łączy w jedno Ojca, Syna i Ducha Świętego. I o tę jedność prosi w swej modlitwie: «Aby wszyscy stanowili jedno, jak Ty, Ojcze, we Mnie, a Ja w Tobie, aby i oni stanowili jedno w Nas, aby świat uwierzył, żeś Ty Mnie posłał»” (ChL 18).

Odwołując się do konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium* nr 7, papież podkreśla, że kościelna komunია jest „wielkim darem Ducha Świętego” (ChL 20). Istotnie, Ojcowie Soborowi przywołują nauczanie św. Pawła Apostoła,

¹⁸ B.H. Gut, *Modele Kościoła w służbie duszpasterstwa. Studium myśli eklezjologicznej kard. Avery'ego Dullesa SJ*, Scriptum, Kraków 2021, 16-17.

¹⁹ II Nadzwyczajne Zgromadzenie Generalne Synodu Biskupów (1985), *Relatio finalis* II, C, 1.

który stwierdza, że to dzięki Duchowi Świętemu życie Chrystusowe rozlewa się na wierzących (por. 1Kor 12, 12), a struktura kościelnej wspólnoty ma charakter organiczny. To Duch Święty tworzy różnorodność i komplementarność powołań i stanów, tajemnic, charyzmatów i zadań (por. 1Kor 12, 1-11) oraz nakazuje miłość między wiernymi, skłaniając ich do wzajemnej solidarności (por. 1Kor 12, 26). Ponadto jeden i ten sam Duch stanowi dynamiczną zasadę jedności i różnorodności Kościoła i w Kościele, zasadę, którą święci Ojcowie porównywali z funkcją, jaką spełnia dusza w ludzkim ciele²⁰. W końcu Duch Święty, uposażając Kościół w różne „dary hierarchiczne i charyzmatyczne”, „odnawia i odmładza” go oraz prowadzi „w prawdzie i miłości” do doskonałej komunii z Chrystusem-Oblubieńcem (por. LG 4).

Jan Paweł II wskazuje, iż rzeczywistość Kościoła rozumianego jako komunია, zajmuje centralne miejsce wewnątrz misterium, którym jest Boży plan zbawienia ludzkości, dlatego też rozumienie pojęcia kościelnej komunii nie może się zamykać tylko i wyłącznie w obrębie zwykłej interpretacji socjologicznej i psychologicznej. Ponadto na misteryjne spojrzenie na komunię Kościoła rzutuje także fakt, że o jedności pomiędzy chrześcijanami stanowią więzy nie „ciała” i „krwi”, lecz więzy Ducha Świętego, którego ochrzzczeni otrzymują w darze (por. ChL 19).

Prawdę o misteryjnym pochodzeniu i kształcie komunii wyrażają w sposób szczególny analogia Ciała Chrystusa, obraz Ludu Bożego oraz sakramentalna struktura Kościoła, o której czytamy w jednym z pierwszych zdań konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium*: „Kościół jest w Chrystusie niejako sakramentem, czyli znakiem i narzędziem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jedności całego rodzaju ludzkiego” (LG 1).

Ideę komunii Jan Paweł II w swoim nauczaniu traktuje wielowymiarowo. Odnosi ją do wspólnoty pomiędzy Osobami Boskimi (*communio Sanctissime Trinitatis*), wspólnoty pomiędzy Bogiem a ludźmi (*communio perfecta*), do obcowania świętych (*communio sanctorum: sancta et sancti*), do relacji międzyludzkich (*communio personarum*), do hierarchicznej struktury Kościoła (*communio hierarchica*), do różnorodności posług (*communio munerum*) oraz do wzajemnej relacji pomiędzy Kościołami partykularnymi w Kościele powszechnym (*communio Ecclesiarum*). Komunია stanowi także środowisko budowania jedności

²⁰ Por. Augustyn, *Sermo* 268, 2, w: PL 38, 1232; Jan Chryzostom, *In Ephesians homiles* 9, 3, w: PG 62, 72; Dydyk Aleksandryjski, *De Trinitate* 2, 1, w: PG 39, 449.

wspólnoty (*communio ecclesialis*), oś ekumenizmu (*communio oecumenicorum*) i centrum duchowości eklezjalnej²¹.

Niewątpliwą zasługą Jana Pawła II było ukazanie w *Christifideles laici* misyjnej natury komunii. Wg papieża podjęcie misji przez wspólnotę Kościoła jest realizacją wezwania Chrystusa do przynoszenia owoców. Owocowanie jest sprawdzianem, na ile poszczególne chrześcijanin bądź cała wspólnota chrześcijańska, trwa w komunii z Chrystusem. Istotnie, to właśnie komunია z Jezusem określa komunię między ludźmi i decyduje o owocach misji. „Komunia i misja, tłumaczy Jan Paweł II, są ze sobą głęboko związane, przenikają się i nawzajem implikują tak dalece, że komunია jest równocześnie źródłem i owocem misji: komunია jest misyjna, misja zaś służy komunii” (ChL 32). Tak więc komunია nie tylko kształtuje Kościół *ad intra*, ale ma przeznaczenie powszechne i stanowi cel jego misji *ad astra*.

Tak rozumiane wzajemne przenikanie się i warunkowanie komunii i misji jest dziełem Ducha Świętego. Jan Paweł II podkreśla, że Trzecia Osoba Boska, z jednej strony gromadzi i jednoczy Kościół, rozlewając w sercach ludzi wierzących miłość Jezusa Chrystusa, która zapewnia mu wewnętrzną spójność; z drugiej zaś strony daje Kościołowi zewnętrzny rozwój, posyłając go z misją, aby głosił Ewangelię wszystkim, zawsze i aż po krańce ziemi (por. ChL 32). Tak więc komunię Kościół otrzymał w darze od Ducha Świętego i, czując się dłużnikiem tego daru wobec innych ludzi, jest wezwany, by być w świecie sakramentem, czyli „znakiem i narzędziem jedności całego rodzaju ludzkiego” (LG 1).

Powyższa wizja eklezjologii ukazana w adhortacji *Christifideles laici* znalazła swoje miejsce także w innych dokumentach Jana Pawła II mówiących o różnych stanach i powołaniach w Kościele²², skierowanych do Kościołów obecnych na wszystkich kontynentach świata²³ czy też ukazujących główne linie Kościoła eucharystycznego²⁴. Kościół „komunia misyjna” stanowi także swego rodzaju wewnętrzne spoiwo eklezjologii Ludu Bożego, którą papież Franciszek ukazuje w *Evangelii gaudium*.

²¹ Zob. M. Lukoszek, *Jeden Kościół jako communio*, dz. cyt., 129-143.

²² Zob. *Pastores dabo vobis* (1992), *Vita consecrata* (1996), *Pastores gregis* (2003).

²³ Zob. adhortacje apostolskie: *Ecclesia in Africa* (1995), *Una speranza nuova per il Libano* (1997), *Ecclesia in America* (1999), *Ecclesia in Asia* (1999), *Ecclesia in Oceania* (2001), *Ecclesia in Europa* (2003).

²⁴ Zob. encyklika *Ecclesia de Eucharistia* (2003), list apostolski *Mane nobiscum Domine* (2004).

2. „Zażyłość Kościoła z Jezusem jest zażyłością «w drodze»”

Fundament eklezjologiczny ewangelizacyjnej misji Kościoła papież Bergoglio upatruje w wizji komunii misyjnej Jana Pawła II i wyraża w słowach: „Zażyłość Kościoła z Jezusem jest zażyłością «w drodze»” (EG 23). Rozwijając tę myśl w *Evangelii gaudium* Franciszek akcentuje, że miłość Jezusa i do Jezusa (por. EG 264) jest równocześnie miłością do Jego Ludu (por. 268)²⁵.

„Osobiste spotkanie ze zbawiającą nas miłością Jezusa” (EG 264) stanowi istotę komunii a także zasadniczy impuls podjęcia ewangelizacyjnej misji. Franciszek pisze o tym w następujących słowach: „Pierwszą motywacją do ewangelizacji jest miłość Jezusa, jaką przyjęliśmy, doświadczenie bycia zbawionym przez Niego, skłaniające nas, by Go jeszcze bardziej kochać” (EG 264). Istotnie, „całe życie Jezusa, Jego sposób traktowania ubogich, Jego gesty, Jego konsekwencja, Jego codzienna prosta ofiarność, i w końcu Jego całkowite wydanie siebie na okup – wszystko to jest cenne i przemawia do życia każdego. Ilekroć ktoś to odkrywa, przekonuje się, że Jezus jest Tym, którego inni potrzebują, nawet Go nie znając” (EG 265).

Powołując się na nr 45 encykliki *Redemptoris missio*, w którym Jan Paweł II stwierdza, że entuzjazm głoszenia Chrystusa wypływa z przekonania, że misjonarz odpowiada na istniejące w jednostkach czy narodach, bardziej lub mniej uświadomione oczekiwanie na poznanie prawdy o Bogu, o człowieku, o drodze do wyzwolenia z grzechu i ze śmierci, Franciszek pisze: „Mamy do dyspozycji skarb życia i miłości, który nie może wprowadzić w błąd, orędzie, które nie manipuluje i nie rozczarowuje. Chodzi o odpowiedź, która dotyka człowieka w jego głębi, która może go podtrzymać i podnieść. Jest to prawda, która nie wychodzi z mody, ponieważ zdolna jest przeniknąć tam, gdzie nic nie może dotrzeć” (EG 265).

Papież Bergoglio podkreśla, że każdy podejmujący misję powinien być przede wszystkim zjednoczony z Chrystusem jak uczeń z mistrzem. Zjednoczenie to polega na doświadczeniu, że „Jezus kroczy z nim, rozmawia z nim, oddycha z nim, pracuje z nim” (EG 266). Polega to także na realizacji głównego celu misji, którym jest „życie i działanie ku chwale Ojca”, której Jezus szukał w ciągu całego swego ziemskiego życia (por. EG 267).

Tak rozumiana misja, która wypływa z wertykalnego wymiaru miłości do Jezusa, domaga się horyzontalnego dopełnienia w miłości do Jego ludu.

²⁵ Na temat komunii i misji miłości która stoi w centrum Kościoła zob.: A. Fumagalli, *Camminare nell'amore. La teologia morale di papa Francesco*, LEV, Città del Vaticano 2017, 43-55.

Franciszek wyjaśnia: „Gdy zatrzymujemy się przed ukrzyżowanym Jezusem, poznajemy całą Jego miłość, która nas zaszczycza i podtrzymuje, ale stojąc przed Nim, jeśli nie jesteśmy ślepi, zaczynamy dostrzegać, że spojrzenie Jezusa się poszerza, a On, pełen uczucia i żaru, zwraca się w kierunku Jego ludu. W ten sposób odkrywamy, że On chce się nami posługiwać jako narzędziami, by za każdym razem jeszcze bardziej się zbliżyć do swojego umiłowanego ludu. Bierze nas z ludu i posyła nas do ludu, tak że nie można zrozumieć naszej tożsamości bez tej przynależności do Niego” (EG 268).

Z powyższych słów wynika, że Jezus jest zasadą i wzorem ewangelizacji, która wprowadza Kościół „w serce ludu” (EG 269). Papież pisze o tym wymownie: „Jak dobrze widzieć Go (Jezusa) tak blisko wszystkich! Gdy rozmawiał z kimś, patrzył w jego oczy z wielką, pełną miłości uwagą: «Jezus spojrzał na niego z miłością». Widzimy Go, jak jest dostępny, gdy zbliża się do niewidomego przy drodze i gdy je i pije z grzesznikami, nie przejmując się, że Go biorą za żarłoka i pijaka. Widzimy Go, gdy pozwala, aby jawno-grzesznica namaściła Mu stopy, albo gdy przyjmuje nocą Nikodema. Oddanie się Jezusa na krzyżu nie jest niczym innym jak szczytowym momentem tego stylu charakteryzującego całą Jego egzystencję. Zafascynowani takim wzorem, integrujemy się dogłębnie ze społeczeństwem, dzielimy życie ze wszystkimi, wsłuchujemy się w ich troski, współpracujemy materialnie i duchowo w ich potrzebach, radujemy się z tymi, którzy przeżywają radość, płacemy z tymi, którzy płaczą, i angażujemy się w budowę nowego świata, ramię w ramię z innymi” (EG 269).

Ponadto papież podkreśla, że „aby dzielić życie z ludźmi i dać siebie ofiarne, musimy także uznać, że każda osoba jest godna naszego poświęcenia” (EG 274). Jest tak nie ze względu na wygląd, zdolności, mentalność itp., ale dlatego, że człowiek jest dziełem Boga, „przedmiotem nieskończonej czułości Pana” i odkupiony za cenę krwi Jezusa (por. EG 274).

Tak rozumiane otwieranie się na drugiego człowieka, które stoi w centrum wymiaru horyzontalnego komunii misyjnej, działa jak sprzężenie zwrotne, ponieważ skutkuje pogłębieniem wymiaru wertykalnego relacji z Panem Bogiem. Prawdę tę podkreśla papież Bergoglio w słowach: „Za każdym razem, gdy spotykamy się z drugim człowiekiem z miłością, znajdujemy się w sytuacji odkrycia czegoś nowego w odniesieniu do Boga. Za każdym razem, gdy otwieramy oczy, by rozpoznać drugiego, bardziej zostaje oświecona wiara do rozpoznania Boga” (EG 272). Ta wizja wzajemnego warunkowania się aktywności apostołskiej i kontemplacji jest cechą charakterystyczną teologii

Franciszka, którą czerpie z duchowości jezuickiej. Istotnie, Jezuita definiuje siebie jako „człowiek Boga w świecie” wezwany do „mistyki działania”²⁶.

Robiąc krok dalej w kierunku ukazania eklezjologii, którą papież Bergoglio widzi w perspektywie komunii misyjnej, skupimy się na kolejnych słowach zapisanych w *Evangelii gaudium*, słowach, które następują zaraz po stwierdzeniu mówiącym, że zażyłość Kościoła z Jezusem jest zażyłością w drodze. „Jest sprawą żywotną, pisze papież Franciszek, aby Kościół, przyjmując wiernie wzór Mistrza, wychodził dzisiaj głosić Ewangelię wszystkim ludziom, w każdym miejscu, przy każdej okazji, nie zwlekając, bez niechęci i bez obaw. Radość Ewangelii jest dla całego ludu, nie może z udziału w niej wykluczać nikogo” (EG 23).

3. „Kościół wychodzi dzisiaj głosić Ewangelię wszystkim ludziom”

Franciszek podejmując temat Kościoła rozumianego jako komunie misyjną opisuje jej istotne rysy posługując się terminem „wspólnoty misyjnej uczniów”, „którzy przyjmują inicjatywę, włączają się, towarzyszą, przynoszą owoc i świętują” (EG 24). Do wspólnoty tej należy każdy, który od momentu Chrztu św. staje się „aktywnym podmiotem ewangelizacji” (EG 120).

Papież kładzie nacisk na „protagonizm każdego z ochrzczonych” (EG 120)²⁷. Franciszek mówi o tym wymownie w słowach: „Wszyscy jesteście wezwani do misyjnego «wyjścia»” (EG 20). Warunkiem podjęcia misji ewangelizacyjnej jest, z jednej strony osobiste doświadczenie miłości Boga, ponieważ „każdy chrześcijanin jest misjonarzem w takiej mierze, w jakiej spotkał się z miłością Boga w Chrystusie Jezusie” (EG 120); a z drugiej strony „odpowiedź na misyjne polecenie Jezusa: «Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im Chrztu w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Uczcie je zachowywać wszystko, co wam przykazałem» (Mt 28, 19-20)” (EG 19).

Podejmując misję ewangelizacyjną papież Bergoglio postuluje: „Nie mówmy już więcej, że jesteśmy «uczniami» i «misjonarzami», ale zawsze, że jesteśmy «uczniami-misjonarzami»” (EG 120). Istotnie, prawdziwa tożsamość ewangelizatora nie jest rozdzielna (odseparowana spójnikiem „i”), ale jest integralna (zespolona myślnikiem): „jesteśmy uczniami-misjonarzami”²⁸. Tak

²⁶ Zob. M. Borghesi, *Jorge Mario Bergoglio*, dz. cyt., 357-358, 364, 380; P. Coda, „*La Chiesa è il Vangelo*”, dz. cyt., 19-24.

²⁷ Na temat protagonizmu świeckich zob.: R. Repole, *Il sogno di una Chiesa evangelica*, 94-96.

²⁸ Na temat koncepcji uczeń-misjonarz zob.: tamże, 84-89.

pojęta tożsamość ewangelizatora nie wyklucza tego, by z jednej strony czuł się on zawsze jak uczeń, który pozwala, by inni go ewangelizowali, a z drugiej strony, by był on ciągle misjonarzem głoszącym Jezusa w sposób odpowiadający sytuacji, w jakiej się znajduje (por. EG 120)²⁹.

W Kościele komunii misyjnej oprócz indywidualnego zaangażowania w dzieło ewangelizacji, istnieją zbiorowe podmioty zdolne do niesienia dobrej nowiny. Podmioty te to różne ludy, w których już została inkulturowana Ewangelia i które nieustannie podejmują wysiłek ewangelizacji samych siebie. Papież Franciszek zwraca tu uwagę szczególnie na pobożność ludową, którą określa na wiele sposobów: jako „autentyczny wyraz spontanicznej działalności misyjnej Ludu Bożego” (EG 122); jako „«duchowość ucieleśnioną w kulturze ludzi prostych»”; jako „«uprawniony sposób przeżywania wiary, czucia się częścią Kościoła i bycia misjonarzami»” (EG 124). Papież jest przekonany, że specyficzna forma komunii jaką jest pobożność ludowa, jest „owocem kultury głęboko przemienionej przez Ewangelię”, w której „zawarta jest czynnie ewangelizująca siła, której nie możemy nie doceniać”, ponieważ „byłoby to niedocenianiem dzieła Ducha Świętego” (por. EG 126)³⁰.

Kościół jako komunია misyjna jest wezwany do tego, by wspólnie wyruszyć w drogę i „głosić Ewangelię wszystkim ludziom” (EG 113). Istotnie, zbawienie dokonane przez Boga jako dzieło Jego miłosierdzia jest dla wszystkich. Natomiast Kościół jest posłany przez Jezusa Chrystusa jako narzędzie Bożej łaski, tj. „sakrament zbawienia ofiarowanego przez Boga” (EG 112) całej ludzkości. Papież Franciszek wyjaśnia, że „być Kościołem znaczy być Ludem Bożym, zgodnie z wielkim planem miłości Ojca” (EG 114). Plan ten obejmuje istotne elementy leżące u początku Kościoła, takie jak „głoszenie i niesienie Bożego zbawienia” oraz „bycie miejscem bezinteresownego miłosierdzia, w którym wszyscy mogą się czuć przyjęci, kochani, w którym mogą doświadczyć przebaczenia i być zachęcani, aby żyć zgodnie z dobrym życiem Ewangelii” (EG 114). Kościół, który przyjmuje taką postawę, Franciszek określa jako „otwarty dom Ojca” (EG 47) i „Matkę o otwartym sercu” (EG 46)³¹. Mówiąc o takim Kościele, papież Bergoglio kładzie nacisk na jego komunijny wymiar wertykalny i horyzontalny. Pierwszy z nich polega na trzymaniu stale otwartych drzwi życia Bożego udzielanego poprzez sakramenty, drzwi, których „nie powinno się zamykać z jakichkolwiek powodów” (EG 47). Natomiast

²⁹ Na temat potrzeby duszpasterskiego nawrócenia zob.: tamże, 89-94.

³⁰ Na temat wartości i słabości pobożności ludowej zob.: tamże, 74-79.

³¹ Na temat Kościoła-Matki widzianego w aspekcie pośrednictwa eklezjalnego zob.: tamże, 39-47.

mówiąc o wymiarze horyzontalnym, Franciszek ukazuje Kościół, który powinien „wyjść ku innym”, „dotrzeć do ludzkich peryferii” i „towarzyszyć człowiekowi, który pozostał na skraju drogi” (por. EG 46). Papież postuluje, aby w takiego rodzaju wyjściu szczególnie zwrócić uwagę na ubogich, ponieważ na skutek tego, że „istnieje nierozzerwalna więź między naszą wiarą i ubogimi”, są oni „uprzywilejowanymi adresatami Ewangelii”(EG 48).

3. 1. ... „w każdym miejscu, przy każdej okazji”

Kościół jako komunია misyjna jest wezwany nie tylko do tego, by wyruszyć w drogę i głosić Ewangelię wszystkim ludziom, ale także, by czynić to „w każdym miejscu” (EG 23). Papież Franciszek wyjaśnia: „Łaska zakłada kulturę, a Boży dar wciela się w kulturę tego, który go przyjmuje” (EG 115). W ten sposób tworzy się „Lud o wielu obliczach” (EG 115). Jest to Lud, którego *spiritus movens* stanowi idea komunii misyjnej. Istotnie, jak twierdzi papież powołując się na nr 61. adhortacji posynodalnej *Ecclesia in Africa* Jana Pawła II, Lud ten „przyswaja sobie wartości różnych kultur i staje się «Oblubienicą strojną w swe klejnoty»” (EG 116). „Klejnoty Oblubienicy” to różnorodność kulturowa, która nie zagraża w niczym jedności Kościoła, ale dzięki działaniu Ducha Świętego, tworzy „wieloraką harmonię” (EG 117)³². Mający doświadczenie duszpasterskie w Buenos Aires, Franciszek podkreśla, że nowe kultury, które rodzą się na ogromnych obszarach miejskich stanowią „uprzywilejowane miejsce dla nowej ewangelizacji” (EG 73). „Potrzebujemy przyjąć miasto, stwierdza papież, biorąc za punkt wyjścia kontemplatywne spojrzenie, czyli spojrzenie wiary, odkrywające Boga, który mieszka w swoich domach, na swoich ulicach, na swoich placach. On żyje pośród obywateli, krzewiąc solidarność, braterstwo, pragnienie dobra, prawdy i sprawiedliwości” (EG 71).

Tak więc zadaniem ewangelizacji wielkich aglomeracji miejskich jest nie tyle tworzyć miejsca obecności Boga, ile je „odsłaniać”, ponieważ „Bóg nie ukrywa się przed tymi, którzy Go szukają szczerym sercem, chociaż czynią to po omacku, w sposób niewyraźny i rozproszony” (por. EG 71). Zdaniem Franciszka „konieczna staje się ewangelizacja, która rzuciłaby światło na nowe sposoby kontaktu z Bogiem, z innymi ludźmi i ze środowiskiem i która odbudowałaby fundamentalne wartości” (EG 74).

³² Na temat Ludu Bożego, który żyje w różnych ludach zob.: tamże, 63-71.

Głoszenie orędzia ewangelicznego rozumianego w duchu Kościoła komunii misyjnej nie może pominąć także przesłania skierowanego do kręgów zawodowych, naukowych i akademickich. Celem takiego rodzaju głoszenia jest komunია rozumiana jako „spotkanie między wiarą, rozumem i nauką” (EG 132), spotkanie, które pomaga rozwinąć ewangelizacyjne zadania w sposób interdyscyplinarny i zintegrowany (por. EG 134, 40).

Kościół jako komunია misyjna jest wezwany by głosić Ewangelię wszystkim ludziom nie tylko w każdym miejscu, ale także „przy każdej okazji” (EG 23). Papież Bergoglio podkreśla, że uczeń Jezusa powinien traktować ewangelizację nie jako coś nadzwyczajnego, ale jako „codzienne zadanie” (EG 127) do realizowania w takich formach jakie „Duch Święty może podsunąć w konkretnych okolicznościach” (EG 128). „Chodzi o niesienie Ewangelii osobom, z którymi każdy ma do czynienia, zarówno najbliższym, jak i nieznanym” (EG 127). W tego typu przepowiadaniu, które papież nazywa „od osoby do osoby” (EG 127), ważny jest osobisty dialog, który obejmuje „radości i smutki” codziennego życia i zmierza do przypomnienia poprzez słowa lub własne świadectwo fundamentalnego przesłania (*kerygmy*) o „osobistej miłości Boga, który stał się człowiekiem, wydał samego siebie za nas, i jako żyjący ofiaruje swoje zbawienie i swoją przyjaźń” (EG 128).

Kolejną formą ewangelizacji, którą porusza *Evangelii gaudium*, jest homilia. Homilii rozumianej jako liturgiczne głoszenie słowa Bożego papież Franciszek poświęca szczególną uwagę, podkreślając jej kształt komunijny. I tak Franciszek ukazuje wymiar wertykalny homilii podejmując myśl listu apostołskiego *Dies Domini*, w którym Jan Paweł II stwierdza, że homilia jest „dialogiem między Bogiem a Jego ludem» (DD 41)” (137). Dialog ten, który odbywa się w kontekście eucharystycznym, zmierza do „zjednoczenia Kochających się serc: serca Pana i serc Jego ludu” (EG 143), dlatego też wymaga ukierunkowania zgromadzenia i kaznodziei ku *communio perfecta*, tj. „ku komunii z Chrystusem w Eucharystii przemieniającej życie” (EG 138). Następnie w wymiarze horyzontalnym homilia „jest punktem porównania w ocenie bliskości i zdolności spotkania pasterza ze swoim ludem” (EG 135). Stąd też, wyjaśnia papież, „głoszący słowo powinien rozpoznać serce swojej wspólnoty, by szukać, gdzie jest żywe i żarliwe pragnienie Boga, a także gdzie ten dialog, pełen miłości, został przytłumiony lub nie mógł okazać się owocnym” (EG 137). Generalnie powyższe dwa wymiary właściwe komunii, powinny nadawać kształt homilii i prowadzić do realizacji misji dialogu z Bogiem i do kształtowania serc wspólnoty wierzących.

Kolejną formą ewangelizacji nacechowaną dynamiką komunii misyjnej jest katecheza. Papież Bergoglio podkreśla, że katecheza kerygmatyczna „budząc w nas wiarę w Jezusa Chrystusa, który przez swą śmierć i zmartwychwstanie objawia nam i komunikuje nieskończone miłosierdzie Ojca” (EG 164), jest pierwszym i głównym orędziem, do którego trzeba stale powracać, słuchać na różne sposoby i głosić na wszystkich etapach katechezy (zob. EG 164-165). Orędzie to „jest nie tylko rzeczą prawdziwą i sprawiedliwą, ale także piękną” (EG 167). Jest ono „drogą piękną” (*via pulchritudinis*), w perspektywie której „wszystkie formy autentycznego piękna mogą być uznane za drogę prowadzącą do spotkania z Panem Jezusem” (EG 167).

Inną formą ewangelizacji nacechowaną dynamiką komunii misyjnej jest to, co papież Franciszek określa jako „osobiste towarzyszenie procesom wzrostu” (EG 169). Towarzyszenie to posiada wymiar wertykalny, polegający na „czynieniu obecnym zapachu bliskiej obecności Jezusa i Jego osobistego spojrzenia”, oraz horyzontalny, który wyraża się w „zatrzymaniu się wobec drugiego człowieka”, po to, by okazać mu szacunek i współczucie, które leczy, wyzwala i zachęca do dojrzewania w życiu chrześcijańskim (por. EG 169). Tak rozumiane towarzyszenie dotyczy wszystkich uczniów i ma charakter wzajemny: „uczniowie misyjni towarzyszą misyjnym uczniom” (EG 175). Towarzyszenie to polega na nadaniu procesom wzrostu zdrowego rytmu bliskości: z Bogiem, „w którym możemy zdobyć prawdziwą wolność” i z człowiekiem, którego zadaniem jest takie towarzyszenie innym, aby mogli oni osiągnąć zdolność do podejmowania „naprawdę wolnych i odpowiedzialnych decyzji” (EG 171).

Papież Franciszek jako ostatnią formę ewangelizacji wymienia czytanie, studium oraz promocję Pisma Świętego. Także i te formy niosą w sobie dynamikę komunii misyjnej. Istotnie, Biblia jako spotkanie ze słowem Bożym jest z jednej strony źródłem ewangelizacji, a z drugiej strony jest jej celem, ponieważ zmierza do coraz to większej zażyłości z Bogiem (zob. EG 174-175). Istotę tejsze zażyłości określa nr 149. *Evangelii gaudium* słowami Jana Pawła II zapisanymi w adhortacji *Pastores dabo vobis* (nr 26), w której czytamy, że słowo Boże przenika do głębi myśli i uczucia oraz rodzi nową mentalność u tego, kto zbliża się do niego z sercem uległym i rozmodlonym.

3. 2. ... „nie zwlekając, bez niechęci i bez obaw”

Kościół jako komunია misyjna jest wezwany nie tylko do tego, by głosić Ewangelię wszystkim ludziom, w każdym miejscu i przy każdej okazji, ale także, by czynić to „nie zwlekając” (EG 23). Podejmując ten temat, Franciszek kładzie nacisk na potrzebę niezwłocznego wdrożenia misyjnej odnowy Kościoła. Papież wypukla ten fakt, odwołując się do 19. numeru posynodalnej adhortacji *Ecclesia in Oceania*, w której Jan Paweł II stwierdził, że „wszelka odnowa Kościoła musi mieć misję jako swój cel, by nie popaść w pewnego rodzaju kościelne zamknięcie się w sobie” (EG 27). Słowa papieża Wojtyły zdają się być dla papieża Bergoglii swoistego rodzaju *forma mentis*, który podkreśla: “Marzę o wyborze misyjnym, zdolnym przemienić wszystko, aby zwyczaj, style, rozkład zajęć, język i wszystkie struktury kościelne stały się odpowiednim kanałem bardziej do ewangelizowania dzisiejszego świata niż do zachowania stanu rzeczy. Reformę struktur, wymagającą odnowy duszpasterskiej, można zrozumieć jedynie w tym sensie: należy sprawić, by stały się one wszystkie bardziej misyjne, by duszpasterstwo zwyczajne we wszystkich swych formach rozszerzało swój zasięg i było bardziej otwarte, by doprowadziło zaangażowanych w nie ludzi do przyjęcia stałej postawy «wyjścia» i w ten sposób sprzyjało udzieleniu pozytywnej odpowiedzi ze strony tych wszystkich, którym Jezus ofiaruje swoją przyjaźń” (EG 27).

Zgodnie z powyższymi ogólnymi wskazaniem Franciszek podejmuje szczegółowe tematy dotyczące odnowy niektórych struktur kościelnych takich jak: parafia, wspólnoty, ruchy i stowarzyszenia kościelne, Kościół partykularny (zob. EG 27-30). Papież postuluje także potrzebę nawrócenia na duszpasterstwo misyjne tych wszystkich, którzy pełnią szczególną funkcję we wspólnocie Kościoła (zob. EG 31-32). W konsekwencji tylko cały Kościół utrzymując szczególny profil misyjny może stać się prawdziwą komunią misyjną zdolną jednoczyć ludzi z Bogiem, a w Bogu między sobą.

Kościół wyruszający w drogę, by głosić Ewangelię wszystkim ludziom, jest wezwany do tego, aby czynić to nie tylko nie zwlekając, ale także „bez niechęci i bez obaw” (EG 23). Podejmując ten temat *Evangelii gaudium* (nr 50) postuluje, by iść po linii ewangelicznego rozeznania, którego zasadniczą treścią jest „spojrzenie misyjnego ucznia” ożywiane tym, co Jan Paweł II w *Pastores dabo vobis* (nr 10) określił jako „światło i moc Ducha Świętego”. Podejmując temat roli Ducha Świętego obecnego na drodze zaangażowania misyjnego wspólnoty Kościoła, papież Bergoglio podkreśla: „Dla podtrzymania żywego żaru misyjnego potrzebne jest głębokie zaufanie do Ducha

Świętego, ponieważ «Duch przychodzi z pomocą naszej słabości». Jednakże takie ofiarne zaufanie musi znaleźć pokarm i dlatego powinniśmy wzywać Go nieustannie. On może uleczyć to wszystko, co nas osłabia w wypełnianiu zadania misyjnego (...). Nie ma większej wolności od tej, by pozwolić się prowadzić Duchowi, rezygnując z kalkulowania i kontrolowania wszystkiego, oraz pozwolić, aby On nas oświecał, prowadził nas, kierował nami i pobudzał nas tak, jak On pragnie. On dobrze wie, czego potrzeba w każdej epoce i w każdym momencie» (EG 280).

Ten sam Duch ukazuje na drodze rozeznania ewangelicznego różne pokusy, które zniechęcają do podjęcia zaangażowania misyjnego³³ oraz obawy blokujące podjęcie bądź kontynuację działań misyjnych³⁴. Takie światło i moc Ducha Świętego są niezbędne do tego, by Kościół ukształtowany przez Niego jako komuniamisyjna mógł głosić Ewangelię bez niechęci i bez obaw.

4. „Radość Ewangelii jest dla całego ludu”

„Radość Ewangelii jest dla całego ludu, nie może z udziału w niej wykluczać nikogo” (EG 23). Słowa te są ostatnim akcentem, który wg omawianego itinerarium kończy obszerny temat nowej ewangelizacji opartej na eklezjalnej dynamice komunii misyjnej.

Papież Franciszek zdaje się wprowadzać w ten temat już we wstępie *Ewangelii gaudium*, w wymownych słowach: „Kiedy Kościół wzywa do zaangażowania ewangelizacyjnego, nie czyni nic innego, jak wskazuje chrześcijanom

³³ Papież Franciszek zwraca szczególną uwagę na pokusę nieufności wobec duchowości misyjnej, nieufności, która okrada nas z misyjnego entuzjazmu; egoistycznej acedii, która pozbawia nas radości ewangelizacji; jałowego pesymizmu, który niszczy w nas nadzieję; indywidualizmu, który pozbawia nas wspólnoty; duchowości światowej, która okrada nas z Ewangelii; prowadzenia wewnętrznych wojen, które niszczą w nas miłość braterską. Zob. EG 76-101.

³⁴ Rozeznanie ewangeliczne ożywiane światłem i mocą Ducha Świętego, powinno przyczynić się także do ujawnienia różnych obaw blokujących podjęcie bądź kontynuację działań misyjnych. Podejmując ten temat Franciszek zwraca uwagę na rozeznanie niektórych obaw wynikających z wyzwań kulturowych takich jak: ataki na wolność religijną i prześladowania chrześcijan; globalizacja prowadząca do niszczenia korzeni kulturowych; rozprzestrzenianie się nowych ruchów religijnych skłaniających się do fundamentalizmu oraz takich, które wydają się proponować duchowość bez Boga; sprowadzanie wiary do prywatnego i wewnętrznego kręgu, deformacja etyczna, relatywizm; głęboki kryzys rodziny i małżeństwa; styl życia osłabiający wzrost i stabilność więzi między osobami. Zob. EG 61-67.

prawdziwy dynamizm osobistej realizacji: «Odkrywamy tu następne głębokie prawo rzeczywistości: życie wzrasta i staje się dojrzałe w miarę jak ofiarujemy je za życie innych. Misja, w końcu, jest tym». [...] Odzyskajmy i pogłębmymy zapał, «słodką i pełną pociechy radość z ewangelizowania, nawet wtedy, kiedy trzeba zasiewać, płacząc. [...] Oby świat współczesny, poszukujący czy to w trwodze, czy w nadziei, przyjmował Ewangelię [...] od sług Ewangelii, których życie jaśnieje zapałem, od tych, co pierwsi zaczerpnęli swą radość od Chrystusa»” (EG 10)³⁵.

Tak więc ewangelizacyjne zaangażowanie wypływa z Ewangelicznej radości, która jak to podkreśla papież, jest dla całego ludu i nie może z udziału w niej wykluczać nikogo. Akcent ten w szczególny sposób odnosi się do treści III rozdziału *Evangelii gaudium* poświęconego społecznemu wymiarowi ewangelizacji.

Papież Bergoglio podejmując powyższy temat zwraca uwagę przede wszystkim na *kerygmę* i jej reperkusje wspólnotowe i społeczne³⁶. Franciszek podkreśla, że trynitarnie wyznanie wiary w Boga jest podstawą wewnętrznej więzi między ewangelizacją i społecznością ludzką. I tak, powołując się na słowa Jana Pawła II, Franciszek stwierdza, że „wyznawać Ojca kochającego nieskończenie każdą ludzką istotę oznacza odkryć, że «obdarza ją nieskończoną godnością»³⁷” (EG 178). Następnie, w wyznaniu wiary w Syna Bożego, papież podkreśla, że we wcieleniu „każda osoba ludzka została wywyższona do serca samego Boga”; natomiast przez odkupienie „Bóg w Chrystusie zbawia nie tylko pojedyncze osoby, ale również uzdrawia międzyludzkie stosunki społeczne” (EG 178). Na koniec Franciszek stwierdza, że „wyznawać, że Duch Święty działa we wszystkich, to uznać, że stara się On przeniknąć każdą ludzką sytuację i wszystkie społeczne więzi” (EG 178). Franciszek kontynuuje tę myśl, przywołując słowa Jana Pawła II, który w jednej ze swoich katechez powiedział: „Duch Święty dysponuje nieskończoną inwencją, właściwą dla boskiego umysłu, i znajduje sposoby, by rozwiązać węzły ludzkich spraw, łącznie z tymi najbardziej złożonymi i nieprzeniknionymi»³⁸” (EG 178). Tak więc z trynitarnego wyznania wiary w Boga wynika, że wertykalny wymiar komunii miłości udzielanej Kościołowi przez

³⁵ Na temat kerymatyczno-biblijnych odniesień do ewangelizacyjnej „radości” w *Evangelii gaudium* zob. M. Perroni, *Kerygma e profezia. L'ermeneutica biblica di papa Francesco*, LEV, Città del Vaticano 2017, 84-91.

³⁶ Na temat języka *kerygmy* zob.: P. Coda, „*La Chiesa è il Vangelo*”, dz. cyt., 78-83.

³⁷ Jan Paweł II, Przemówienie podczas modlitwy Anioł Pański (Osnabrück w Niemczech, 16.11.1980), w: IGPII III/2 (1980), 1232.

³⁸ Jan Paweł II, Audiencja Generalna (24.04.1991), w: IGPII XIV/1 (1991), 856.

Ojca, Syna i Ducha Świętego, jest zasadą budowania komunii w wymiarze horyzontalnym, który wyraża się w pragnieniu i szukaniu dobra innych ludzi.

Reperkusje wspólnotowe i społeczne trynitarnie nakreślonej *kerygmy*, wg *Evangelii gaudium*, ujawniają się na trzech płaszczyznach. Pierwsza z nich obejmuje „włączenie społeczne ubogich” (EG 186)³⁹. Zdaniem Franciszka proces ten może być prawidłowo zrozumiany tylko wtedy, gdy będzie on ściśle związany z wymiarem wertykalnym partycypacji w dobroci i zatroskaniu Boga, który „jak dobry Ojciec pragnie wsłuchiwać się w wołanie ubogich” i „okazuje się zatroskany o ich potrzeby” (por. EG 187). „W sercu Boga jest preferencyjne miejsce dla ubogich”, do tego stopnia, że On sam w Jezusie Chrystusie stał „się ubogim” (por. EG 197). Dlatego też „cała droga naszego odkupienia naznaczona jest ubogimi” i „miłosierdzie względem nich jest kluczem do nieba” (por. EG 197). Powołując się na nr 42 encykliki Jana Pawła II *Sollicitudo rei socialis*, papież Franciszek stwierdza, że „opcja na rzecz ubogich” powinna być pojmowana jako „specjalna forma pierwszeństwa w praktykowaniu miłości chrześcijańskiej” (EG 197)⁴⁰. Jednakże papież Bergoglio przyznaje ubogim „uprzywilejowane miejsce pośród Ludu Bożego” nie tylko ze względu na to, że są szczególnym obiektem praktykowania miłości chrześcijańskiej, ale także dlatego, że mają oni szczególne zadanie ewangelizacyjne⁴¹. W *Evangelii gaudium* czytamy: „Jest rzeczą konieczną, abyśmy wszyscy pozwolili się przez nich ewangelizować. Nowa ewangelizacja jest zaproszeniem do uznania zbawczej mocy ich egzystencji i do postawienia jej w centrum drogi Kościoła” (EG 198)⁴².

Franciszek, oprócz tematu włączenia społecznego ubogich, podejmuje problem troski o prawa człowieka. Jest to temat, który papież łączy z wyznaniem wiary we wcielenie Syna Bożego. Istotnie, „Jezus, w najwyższym stopniu ewangelizator i uosobienie Ewangelii, utożsamia się zwłaszcza z najmniejszymi” (EG 209). Postawa Jezusa „przypomina nam, że my wszyscy chrześcijanie jesteśmy powołani do troski o najbardziej kruchych mieszkańców ziemi” (EG 209). Papież postuluje, by troska ta obejmowała szczególnie: życie poczęte i ludzi terminalnie chorych, dzieci narażone na skrzywdzenie i handel, kobiety

³⁹ Na temat ubogiego Kościoła dla ubogich zob.: J.C. Scannone, *Il Vangelo della misericordia nello spirito di discernimento. Letica sociale di papa Francesco*, LEV, Citta del Vaticano 2017, 27-46.

⁴⁰ Na temat „opcji chrystologicznej na rzecz ubogich” w *Evangelii gaudium* zob. L. Casula, *Volti, gesti e luoghi. La cristologia di papa Francesco*, LEV, Città del Vaticano 2017, 91-95.

⁴¹ Na temat ubóstwa jako *forma Ecclesiae i missionis* zob.: P. Coda, „La Chiesa è il Vangelo”, dz. cyt., 29-33.

⁴² Na temat społecznego protagonizmu ubogich zob.: J.C. Scannone, *Il Vangelo della misericordia*, 47-62.

zmagające się z sytuacją wykluczenia oraz środowisko naturalne, w którym żyjemy (zob. EG 210-216). Tak więc Franciszek ukazując wertykalny wymiar Wcielenia Chrystusa, podkreśla wagę horyzontalnego wymiaru włączenia społecznego ubogich, co w konsekwencji uwidacznia komunę misyjną jako główną zasadę działalności ewangelizacyjnej Kościoła.

Na koniec Franciszek ukazuje problem budowania więzi społecznych przywołując wiarę w nieskończoną inwencję Ducha Świętego, który „znajduje sposoby, by rozwiązać węzły ludzkich spraw, łącznie z tymi najbardziej złożonymi i nieprzeniknionymi” (EG 178).

Do sposobów, którymi posługuje się Duch Święty w celu budowania więzi społecznych we współczesnym, zglobalizowanym świecie, papież zalicza cztery zasady⁴³. Zasady te wynikają ze złożonej relacji między jednością a różnorodnością, które są szczególnym obszarem działania Trzeciej Osoby Boskiej⁴⁴. I tak, istotą zasady „czas przewyższa przestrzeń” jest wyakcentowanie bardziej włączenie się w procesy odnowy niż posiadanie przestrzeni władzy (por. EG 223). Dzięki zasadzie „jedność przeważa nad konfliktem” staje się możliwe pogłębianie komunii pośród różnic, komunii, która „przewyższa każdy konflikt dzięki nowej syntezie: pojednanej różnorodności” (EG 230). Kolejna zasada „rzeczywistość jest ważniejsza od idei” zapobiega zamknięciu się w sobie, co w konsekwencji nie przynosi żadnych owoców i czyni jałowym dynamizm Ewangelii (por. EG 233). W końcu zasada „całość przewyższa część” z jednej strony nie pozwala ulec pokusie wąskiego, lokalnego spojrzenia, a z drugiej strony uzmysłowia fakt, że całość jest czymś więcej niż część i czymś więcej niż ich prosta suma⁴⁵.

Powyższe cztery zasady to tylko część projektu pokojowego budowania przez Kościół więzi społecznych. Jak stwierdza Franciszek, ewangelizacja zakłada również inną drogę inspirującą się eklezjologią komunii misyjnej. Drogą tą jest dialog, w którym Kościół powinien być obecny (por. EG 238). Dialog ten obejmuje wielu interlokutorów⁴⁶. I tak papież Bergoglio postuluje,

⁴³ Na temat czterech zasad jako kryteriów rozeznania zob.: tamże, 116-128.

⁴⁴ Na temat pneumatologii Bazylego Wielkiego jako inspiracji myśli papieża Franciszka ukazującej Ducha Świętego jako twórcy harmonii P. Coda, „*La Chiesa è il Vangelo*”, dz. cyt., 42-45; na temat harmonii pośród różnic zob.: tamże, 88-89.

⁴⁵ Modelem tej zasady jest wielościan, odzwierciedlający zbieg wszystkich jego elementów, które zachowują w nim oryginalność. Zasada ta mówi o jedności ludów, które w porządku uniwersalnym zachowują swoje indywidualne rysy; o ogóle osób, które w społeczeństwie szukają dobra wspólnego; o integralności Ewangelii, którą Kościół przekazuje i głosi. Por. EG 234-237.

⁴⁶ Na temat dialogu służącego „kulturze spotkania” zob.: J.C. Scannone, *Il Vangelo della misericordia*, dz. cyt., 84-97.

aby Kościół w relacji z państwem skupił się na dialogu, polegającym na towarzyszeniu propozycjom, które bardziej odpowiadały godności osoby ludzkiej i dobru wspólnemu oraz podstawowym wartościom życia ludzkiego (por. EG 241). Następnie prowadzenie dialogu między wiarą, rozumem i nauką, powinno sprzyjać budowaniu syntezy wiary i rozumu w taki sposób, alby zawsze był respektowany centralny charakter i najwyższa wartość osoby ludzkiej na wszystkich etapach jej życia (por. EG 242). Z kolei dialog eku-
meniczny powinien zmierzać do budowania pokoju rodziny ludzkiej i poprzez „wymianę darów Ducha” coraz bardziej prowadzić do „prawdy i dobra” (zob. EG 245-246)⁴⁷. „Dialog i przyjaźń z synami Izraela stanowi część życia uczniów Jezusa” (EG 248), dlatego też Kościół powinien zabiegać o „bogatą komplementarność”, pozwalającą na wspólne czytanie i studiowanie Biblii, jak również na troskę o sprawiedliwość i rozwój ludów (por. EG 249). Postawa dialogu powinna charakteryzować także relacje z wierzącymi innych religii niechrześcijańskich. Jest to dialog, w którym strony powinny poruszać nie tylko tematy doktrynalne, ale także szukać tego, co służy temu co łączy: pokojowi społecznemu i sprawiedliwości (por. EG 250). W końcu relacje ze społeczeństwem powinien charakteryzować dialog kierujący się zdrowym pluralizmem, zmierzający do poszanowania wolności religijnej oraz wyakcentowania tego, co łączy wszystkich chrześcijan i tych, którzy nie należą do żadnej tradycji religijnej (zob. EG 255-257).

L'ECCLESIOLOGIA DELLA CONTINUITÀ: GIOVANNI PAOLO II – FRANCESCO. LA “COMUNIONE MISSIONARIA” NESSO E DINAMISMO DELLA VISIONE EVANGELIZZATRICE DELLA CHIESA

SOMMARIO

Papa Francesco con l'esortazione apostolica *Evangelii gaudium* vuol mette in luce la visione dell'evangelizzazione della Chiesa, così da esaltare la preferita categoria ecclesiologicala del “Popolo di Dio”. Questa categoria trova il suo nesso e dinamismo nell'intrinseco concetto della “comunione missionaria” designato da papa Giovanni Paolo II nell'esortazione apostolica post-sinodale *Christifideles laici*. Francesco appoggiandosi alla visione della Chiesa chiamata da papa Wojtyła “comunione missionaria”, sviluppa i più importanti punti della nuova evangelizzazione nel mondo contemporaneo. Lo fa mostrando la base comune nonché missionaria di ciò che chiama “l'intimità itinerante della Chiesa con Gesù”. In seguito evidenzia la dimensione verticale e orizzontale della missione evangelizzatrice. La dimensione verticale si incentra sul tema dell'annuncio del Vangelo “a tutti, in tutti i luoghi, in tutte le occasioni, senza indugio, senza repulsioni e senza paura”. La dimensione orizzontale rende evidente l'aspetto sociale dell'evangelizzazione la cui base è la forma trinitaria del *kerygma* che in seguito funzionerà da spunto per lo sviluppo dei temi riguardanti: l'inclusione sociale

⁴⁷ Na temat programu ekumenizmu w *Evangelii gaudium* zob.: S. Madrigal Terraraz, *L'unità prevale sul conflitto. Papa Francesco e l'ecumenismo*, LEV, Città del Vaticano 2017, 91-119.

dei poveri, l'aver cura della dignità e della fragilità umana nonché l'edificazione dei rapporti sociali sulla base dei "quattro principi" e del dialogo. Questa visione dell'evangelizzazione della Chiesa che trova il suo nesso e dinamismo nell'intrinseco concetto della "comunione missionaria", è la ragione per cui possiamo parlare dell'ecclesiologia di papa Francesco non come una rottura con quella di Giovanni Paolo II, ma come vera e propria continuità che si rivela non tanto nell'aspetto teologico-essenziale quanto nella dimensione pastorale.

LE PAROLE CHIAVI: papa Francesco, papa Giovanni Paolo II, *Evangelii gaudium*, *Christifideles laici*, Popolo di Dio, ecclesiologia della comunione missionaria, nuova evangelizzazione